

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE TÜRK DİLBİLİMİ -SONUÇLAR VE SORUNLAR-

A. N. KONONOV

Sovyetler Birliği'nde Türk dilleri (bu dilleri konuşanların sayısına göre) İslav dillerinden sonra ikinci yeri tutar. Bu durum, Türk dillerinin, bu dilleri konuşanların siyasal ve toplumsal etkenliğindeki önemini ortaya koyar. Türk dillerinin bu önemli işleviyle Türk dilbiliminin SSCB'nin toplumsal bilimler dizgesindeki yeri belirlenmektedir.

Sovyetler Birliği'nde Türk dilbilimi aşağı yukarı son otuz yıl içinde şu ana yönlerde başarı ile gelişmektedir:

- I. Çağdaş Türk dillerinin fonetiği ve grameri.
- II. Ayrı Türk dillerinin tarihsel fonetiği ve grameri; Türk dil gruplarının karşılaştırmalı tarihsel fonetiği ve grameri.
- III. Türkçe metinlerin araştırılması ve yayımlanması.
- IV. Diyalektografi ve diyalektoloji
- V. Leksikografi ve leksikoloji.
- VI. SSCB'nde Türkiye Türkçesi üzerine yapılan araştırmalar.

Bütün bu alanlarda SSCB Bilimler Akademisi ve bölümlerinin araştırma enstitülerinde, birlik cumhuriyetlerinin Bilimler Akademilerinin araştırma enstitülerinde (yani Alma Ata'da, Baku'da, Taşkent'te, Aşkabad'da, Frunze'de, Tiflis'te Erivan'da, Kazan'da, Ufa'da Gorno Altaysk'ta, Abakan'da, Mahaçkale'de) ve Türk dilleriyle konuşan halkların yaşadıkları cumhuriyet ve bölgelerde bulunan pedagoji enstitülerinde toplanan Sovyet Türkologlarınca büyük ve verimli araştırmalar yapılmaktadır.

I. Çağdaş Türk dillerinin fonetiği ve gramerinin araştırılması Sovyet Türk dilbiliminin ana görevlerinden biridir.

Sovyet Türkolojisinde yeni bir çağın açıldığını belirtmek gerekir: fonetiğin ve gramer yapısının çağdaş durumunun araştırılması, diğer

Türk dillerinin ve lehçelerinin verilerine başvurmak yoluyla yaratılan geniş bir karşılaştırmalı temel üzerinde yapılmaktadır.

Türk dillerinin ses yapısının araştırılması, şin dilik deneme yöntemlerinin kullanılması temeline dayanmaktadır, bilgisayarlardan da yararlanılmaktadır.

Sovyet Türkologlarının yapıtlarında morfolojinin bazı temel sorunları aydınlatılmıştır: hareketin cereyan edişinin tarzını karşılayan kategori (yani Aktionsart, görünüm kategorisi), fiilin perifrastik biçimleri, çatı sözcüğün morfolojik yapısı; özel dikkat isteyen sözcük türleri sorunu içerisinde ele alınmıştır.

Son otuz yılda Türk dillerinin sentaks sorunları üzerinde çok durulmaktadır; Sovyetler Birliği'ndeki bütün Türk dilleri ve Türkiye Türkçesi üzerine ayrıntılı araştırmalar hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Sentaksı konu alan son çalışmalardan şunları kaydedelim: L.A. Pokrovksaya, Sintaksis gagauzskogo yazıka v sravnitelnom osvesçenii (Karşılaştırma yöntemi ışığı altında Gafevuz dili sentaksı). Moskova, 1978, 203 s. F.S. Safiullina, Sintaksis tatarskoy razgovornoy reçi (Tatar konuşma dilinin sentaksı). Kazan, 1978, 251 s.

SSCB'deki ulusal okullarda Rus dilinin öğretim dili olarak okutulması bilimsel araştırmalara yeni bir yön veren –Rus dili ve Türk dillerinin karşılaştırmalı araştırmalarının yapılması– önemli bir etken oldu. Örneğin: M.Z. Zakiyev v.b., Sopostavitelnyy sintaksis russkogo i tatarskogo yazıkov (Rus ve Tatar dillerinin Karşılaştırmalı sentaksı). Kazan, 1977.

Son yirmi-otuz yıl içinde, eskiden az araştırılmış Türk dillerine –Sarı Uygur, Salar, Tuva, Altay, Şor, Tofalar, Hakas, Çulım dillerine ve Baraba, Tobolsk, Tümen, Tomsk Tatarlarının dillerine– özel bir önem verilmiştir.

Çuvaş ve Yakut dilcileri büyük başarılar elde etmiştir; şu çalışmaları kaydedelim: R.G. Ahmetyanov, Sravnitelnoye issledovaniye tatarskogo i çuvasskogo yazıkov. Fonetika i leksika (Tatar ve Çuvaş dillerinin karşılaştırmalı araştırılması. Fonetik ve leksik). Moskova, 1978, 248 s.; N.D. Dyaçkovskiy, Zvukovoy stroy yakutskogo yazıka. Cast' I. Vokalizm (Yakut dilinin ses yapısı. I. Bölüm. Ünlüler). Yakutsk, 1971, 192 s.; Cast' II Konsonantizm (II. Bölüm. Ünsüzler). Yakutsk, 1977, 255 s.

II. Ayrı Türk dillerinin tarihsel fonetiği ve grameri; Türk dilleri gruplarının karşılaştırmalı tarihsel fonetiği ve grameri.

Bu önemli sorun, son yıllarda Türk dilbiliminin bu pek önemli ve güç alanına daha çok sayıda dil bilgininin katılması sağlanarak büyük ilerlemeler göstermiştir; yapıtlarını bu konuya adayan yazarlardan bazılarını belirtelim: A.M. Şerbak, 1) Sravnitel'naya fonetika türkskih yazıkov (Türk dillerinin karşılaştırmalı fonetiği). Leningrad, 1970; 2) Oçerki po sravnitel'noy morfologii türkskih yazıkov (İmya) (Türk dillerinin karşılaştırmalı morfolojisi üzerine taslaklar (İsim). Leningrad, 1977, 191 s.; N.A. Baskakov, 1) Istoriko-tipologičeskaya karakteristika strukturi türkskih yazıkov. Slovesoçetaniye i perdojeniyeye (Türk dillerinin yapısının tarihsel tipolojik nitelendirilmesi. Sözcük takımı ve tümce). Moskova, 1972. 2) Istoriko-tipologičeskaya morfologiya türkskih yazıkov (Struktura slova i mehanizm agglütinatsii) (Türk dillerinin tarihsel tipolojik morfolojisi (Sözcüğün yapısı ve bitişme mekanizması). Moskova, 1979. Yazarlar topluluğu. Oçerki sravnitel'noy morfologii altayskih yazıkov. (Altay dillerinin karşılaştırmalı morfolojisi üzerine taslaklar). Leningrad 1978.

“Tarihsel fonetik ve gramer” konusuna çok yakın olan başka bir önemli konu da ulusal dillerin meydana gelmesindeki karmaşık gelişmeyi inceleyen çalışmalardır. Bu son konu üzerine son yıllarda, yazılmış olan yapıtlardan ikisini belirtmek isterim: M.Z.Zakiyev, Obrazovaniye yazıka tatarskogo naroda (Tatar halkının dilinin kurulması). Kazan, 1977, 207 s. (Tatar dilinde); M. Cangirov. Obrazovaniye azerbaycanskogo natsionalnogo literaturnogo yazıka (Ulusal edebi Azerbaycan dilinin kurulması). Baku, 1978, 235 s.

III. Türkçe metinlerin araştırılması ve yayımlanması. Rus türkologları, bu konuya her zaman büyük bir ağırlık vermişlerdi.

Sovyet türkologları, Türk dillerinin tarihine karşı artan ilgi dolaşısıyla şimdi daha sık Türk yazı anıtlarına başvururlar.

Ünlü anıtların bir çoğu leksik ve gramer yönünden araştırılır; işte bunlardan bazıları: “Kutadğu Bilig”, “Kodeks kumanikus”, “Şeybānī-nāme”, “Hibatü'l-hakā'ik”, “Muhabbat-nāme”, Seyfi Sarā'i'nin “Gülistān'ı, Mihrī Hātūn'un “Dīvān'ı”, Veysin’in “Hab-nāme'si”, Mehdi Hān'ın “Sang-lāh'ı”, Qutb'un “Hosrov u Şirin'i”, Yusuf Amiri'nin “Dahnāme'si” v.b.

Türk dillerinin tarihinin araştırılması için doğu filologlarının yapıtları büyük bir önem taşır. Bu konuda ilk önce S. Muttallibov'un Özbek diline çevirdiği Kaşgârlı Mahmut'un “Divānū Lugāti't-Türk'ünü” anımsatmak gerekir; Divan'ın Rus diline çevirisi sona erdirilmiştir.

Başka yapıtlar: Abu Hayyan “Kitabu bulgatu’l-muştāk fi’l-luġāti’t türk va’l-kıfçāk”, Camālū’d-dinū’t-Türkī “Kitāb-i mēcū-yi tercümān-i türkī va ‘acamī va mogolī va fārsi”, A.Nevā’i “Muḥākamatu’l-luġatayn”, “At-tuūfatu’z-zakiyya fi’l-luġāti’t-Türkiyya”, Hocandī “Laṭafat-nāme” v.b.

Özellikle şu tezleri belirtmek gerekir. A.I Caykovskaya “Türkskiy glagol v araboyaziçnih grammatikah XIV v.” (14. yüzyılda Arapça yazılmış gramerlerde Türk fiili) (Alma Ata, 1978); H.G. Nigmatov “Morfologiya yazıka vostoçno-türskih pamyatnikov XI-XII vekov” (11.-12. yüzyıl doğu Türk anıtlarının dilinin morfolojisi) (Bakû, 1978).

IV. Diyalektografi ve diyalektoloji.

Şimdilerde diyalektografik araştırmalar, Sovyetler Birliği’nin Türk dillerinde konuşan halklarının yaşadığı bütün hөлgelerde yapılmaktadır. Şimdi Türk dilleri diyalektografisi alanında birinci derecedeki görev, Sovyetler Birliği’ndeki Türk dillerinin diyalektolojik atlasının yaratılmasıdır. Diyalektler verilerinin toplanmasında, yazılmasında koşutluk sağlamak amacıyla bir tek, birleştirilmiş fonetik çevriyazı ve lehçeler betimleme yaklaşık şeması işlenmiştir.

SSCB’nde Türk lehçelerini inceleyen, son yıllarda yapılmış çalışmalardan bir bölüğü: L.T. Mahmutova, Opıt issledovaniya türskih dialektov. Mişarskiy dialekt tatarskogo yazıka (Türk diyalektleri araştırma denemesi. Tatar dilinin Mişer lehçesi). Moskova, 1978, 271 s.; N. Racabov, Uzbekskiye dialekti Zapadnogo Samarkanda (Batı Semerkand Özbek lehçeleri). Taşkent 1977, 172 s. (Özbek dilinde); A. Sarmatov, Uzbekskiye narodniye govori Kaşkadarymskoy oblasti (Kaşka-darya bölgesindeki Özbek halk ağızları). Taşkent, 1978, 144 s.; D.G. Tutova, Dialekti sibirskih tatar. Opıt sravnitel’nogo issledovaniya (Sibirya tatarlarının lehçeleri. Karşılaştırmalı araştırma denemesi). Kazan, 1977, 294 s.

Sovyet Türkolog-diyalektologları, Türk dili coğrafyasının bazı sorunlarının işlenmesine katılmaktadırlar. Sovyet Türkologları Avrupa’nın dil atlasının meydana getirilmesine de katkıda bulunmaktadırlar.

V. Leksikografi ve leksikoloji

Sovyetler Birliği’ndeki hemen hemen bütün Türk dilleri için genel olarak iki dilli çeviri sözlükleri, özel (terminoloji, yazım) ve açıklamalı sözlükler meydana getirilmiştir. Son çalışmalardan bir kaçına bir göz atalım: Turetsko-russkiy slovar’ (Türkiye Türkçesi-Rusça Sözlük)

48000 sözcük. Moskova, 1977; Tolkoviy, slovar' tatarskogo yazıka v treh tomah (Üç ciltlik Tatar dilinin açıklamalı sözlüğü) I. cilt. Kazan, 1977; Russko-kazahskiy slovar' (Rus-Kazak Sözlüğü) I. cilt. 65000 sözcük. Alma Ata, 1978. Özellikle iki yapıt dikkate değer: "Drevnetürkskiy slovar'" (Eski Türk dilleri sözlüğü). Leningrad, 1969 ve bunun kronolojik devamı olan E. Nacip'in "Istoriko-sravnitelniy slovar' türkskih yazıkov XIV v." (14. yüzyıl Türk dillerinin tarihsel karşılaştırmalı sözlüğü). I. cilt. Moskova, 1979.

Türk leksikografisinin iki yeni yönü -frazeolojik ve diyalektografik sözlükler- başarıyla gelişmektedir: S.K.Kenesbayev, Frazeologičeskiy slovar' kazahskogo yazıka (Kazak dilinin frazeolojik sözlüğü). Alma Ata 1977, 711 s. (Kazak dilinde); S.U. Rahmatullayev. Tolkoviy frazeologičeskiy slovar' uzbekskogo yazıka (Özbek dilinin açıklamalı frazeolojik sözlüğü). Taşkent, 1978, 406 s. (Özbek dilinde); Ya.S. Hertek. Frazeologiya sovremennogo tuvinskogo yazıka (Çağdaş Tuva dilinin frazeolojisi). Kızıl, 1978, 100 s.; S. Arazkuliye v.b. Kratkiy dialektologičeskiy slovar' turkmenskogo yazıka (Türkmen dilinin küçük diyalektolojik sözlüğü). Aşkabad, 1977, 215 s.; M. Abdurahimov, Uzbeksko-russkiy slovar' aforizmov (Özbek-Rus özdeyişler sözlüğü). Taşkent, 1976, 216 s.

Leksikografik araştırmaların en karmaşık alanı olan etimolojik sözlükler meydana getirilmesinde büyük başarılar elde edilmiştir. Çuvaş (V.G. Yegorov), Kazak (yazarlar topluluğu) dillerinin etimolojik sözlükleri yayımlanmıştır. E.V. Sevortyan'ın "Etimologičeskiy slovar' türkskih yazıkov" (Türk dilleri etimolojik sözlüğü (I. ve II. ciltler) dikkate değer. Özbek dilinin etimolojik sözlüğüyle ilgili veriler de yayımlanmıştır. (A.G. Gulyamov).

Leksikoloji alanında bellibaşlı şu yapıtlar yayımlanmıştır: B.M. Yunusaliyev, Kirgizskaya leksikologiya (Kırgız leksikolojisi). Frunze, 1959; "Istoričeskoye razvitiye leksiki türkskih yazıkov" (Türk dillerinin leksiğinin tarihsel gelişmesi) (Moskova, 1967); K.M. Musayev, Leksika türkskih yazıkov v sravnitelnom ovesçenii (Karşılaştırma yönteminin ışığında Türk dillerinin leksiği). Moskova, 1975; O. Dospanov, Leksika yujnogo dialekta karakalpakskogo yazıka (Karakalpak dilinin güney lehçesinin leksiği). Nukus, 1977, 264 s.

Özbek dilinin morfolojisini araştıranlar için bir yazarlar topluluğunca (A.G. Gulyamov v.b.) yazılmış "Morfemniy slovar' uzbekskogo yazıka" (Özbek dilinin morfem sözlüğü) (Taşkent, 1977, 462 s. Özbek dilinde) adlı yapıt çok ilgi çekicidir.

Sovyet Türk leksikolojisinin özel bir kolunu Rus dilindeki Türkçe öğeler ve Türk dillerindeki Rusça öğeler konusu oluşturur; bu konuyla ilgili çok sayıdaki yapıtlar arasında Ye. N. Şipova'nın "Slovar' türkizmov v russkom yazıke" (Rus dilindeki Türkizimler Sözlüğü) (Alma Ata, 1976) yapıtı özel bir önem taşımaktadır. K.G. Menges'in "Vostoçniye elementi v Slove o polku Igoreve" (İgor-nâme'de doğu öğeleri) adlı yapıtı (Leningrad, 1979) Rus diline çevrilmiş ve Rusça olarak yayımlanmıştır.

VI. SSCB'nde Türkiye Türkçesi araştırmaları.¹

Bilindiği üzere, Rusya'da Türkiye Türkçesi araştırmalarının, I. Petro zamanına çıkan uzun bir geçmişi vardır.

Rusya'da Türkiye Türkçesi dilbilimi son elli yıl içinde Moskova'da Leningrad'da Tiflis'de, Bakû'da hızlı bir gelişme göstermiştir.

Ekim devriminden sonraki dönemde yayımlanmış Türkiye Türkçesi gramerleri arasında A.N. Samoyloviç'in V.A. Gordlevskiy'in, N.K. Dimitriev'in T.A. Grunin'in ünlü yapıtları bilimsel değerlerini korumaktadırlar.

Türkiye Türkçesinin, Türkiye'de yeni alfabe kabul edildikten sonra, Sovyetler Birliği'nde yayımlanmış ilk gramerini, İstanbul'lu Hikmet Cevdetzade ve A.N. Kononov yayımlamıştır: Grammatika sovremennogo turetskogo yazıka (Fonetika, Morfologiya, Sintaksis) (Yeni Türkçe gramer -fonetik, morfoloji ve senteks).Leningrad, 1934. Adı geçen yazarlardan ikincisi, Türkiye Türkçesinin gramer yapısı ile ilgili görüşlerini olgunlaştırmayı sürdürüyordu. Bu görüşler şu iki kitapta toplandı: "Grammatika turetskogo yazıka (Türkiye Türkçesinin grameri)" (1941) ve "Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka (Çağdaş edebi Türkiye Türkçesinin grameri) (1956).

S.N. Ivanov'un "Kurs turetskoy grammatiki (Türkiye Türkçesinin grameri)" (Leningrad Üniversitesi Basımevi, I, 1975, II, 1977) başlıklı kitabı önemli sorunlara yeni yaklaşma biçimiyle ilgi çekicidir.

Türkiye Türkçesinin okutulduğu Yüksek okullarda Moskova, Leningrad, Bakû Tiflis Üniversitelerinde) her yıl bu dille ilgili yeni ders kitapları yayımlanmaktadır.

¹ A.N.Kononov, Oçerk istorii izuçeniya turetskogo yazıka (Türkiye Türkçesi Araştırmalarının tarihsel özeti). Leningrad, 1976; A.N.Kononov, Razvitiye turetskogo yazıkoznaniya v SSSR (SSCB'nde Türkiye Türkçesi dilbiliminin gelişmesi) -"Sovetskaya türkologiya". 1977, N 6, s. 23.

Birtakım yapıtlarda Türkiye Türkçesinin ses ve gramer yapısıyla ilgili değişik sorunlar işlenmektedir; bu arada her şeyden önce M.S. Mihaylov'un Türkiye Türkçesinde fiillerin perifrastik biçimleri üzerine, S.S. Mayzel'in Türkiye Türkçesindeki tamlama üzerine, E.A. Grunina'nın "Indikativ v turetskom yazıke (Türkiye Türkçesinde haber kipi)" (Tarihsel karşılaştırma ışığı altında); N.N. Canaşıya'nın "İssledovaniye po morfologii turetskogo glagola (Türkiye Türkçesinde fiilin morfolojisi üzerine bir araştırma)" adlı yapıtlarını anmadan geçemeyeceğim.

Son yıllarda Türkiye Türkçesinin sentaksı üzerinde büyük bir önemle durulmaktadır. Özellikle üç doktora tezi bunu gösterir: A.N. Baskakov, "Slovosoçetaniya v sovremennom turetskom yazıke (Çağdaş Türkiye Türkçesinde sözcük takımları)" (Moskova, 1974); S.A. Sokolov, "İssledovaniya po sintaksisu slojnogo predlojeniya v sovremennom turetskom literaturnom yazıke (Çağdaş edebi Türkiye Türkçesinde birleşik cümlenin sentaksı üzerine araştırmalar)" (Moskova, 1974); S.S. Ay-larov, "Razvernutiye çlenı predlojeniya v sovremennom turetskom yazıke (Çağdaş Türkiye Türkçesinde cümlenin genişletilmiş öğeleri)" (Moskova, 1974).

Türkiye Türkçesinin morfolojisini ve sentaksını araştırma alanında elde edilen önemli başarılarla karşın fonoloji ve fonotik araştırmaları oldukça geri kalmıştır.

Bu alanda tek büyük başarı E.V. Sevortyan'ın "Fonetika turetskogo literaturnogo yazıka (Edebi Türkiye Türkçesinin fonetiği)" (1955) adlı yapıtı olmuştur.

Türkiye Türkçesinin fonetik yapısının oluşum tarihinin araştırılması için N.K. Dimitriyev'in "Materialı po osmanskoy dialektologii. Fonetika "karamalitskogo" yazıka (Osmanlı diyalektolojisine ait malzemeler. "Karamalı" (yani "karamanlı") dilinin fonetiği)" ("Zapiski Kollegii vostokovedov". III, Leningrad, 1928, IV, 1390) ve V.G. Guzev'in "Fonetika staroanatoliysko-türkskogo yazıka (na materiale leningradskogo spiska "Skazaniya o Melike Danismende") (Eski Anadolu Türkçesinin fonetiği ("Kıssa-i Melik Danişmend" in Leningrad nüshasının gereçlerine göre)" (Leningrad, tez özeti, 1966) adlı yapıtları büyük önem taşımaktadır.

Türkiye Türkçesinin fonoloji ve fonetiğinin pratik öğretimi için, Türkiye Türkçesi fonolojisinin, deneme verilerine göre yapılmış, Rus dilindeki tek betimlemeli yapıt L.N. Starostov'un "Uçebnik turetskogo yazıka (Vvodniy kurs) (Türkiye Türkçesi ders kitabı (Başlangıç kursu))"

(Moskova, 1951) ve V.G. Kondratyev'in çok faydalı "Vvodniy fonetiçeskiy kurs turetskogo yazıka (Türkiye Türkçesinin fonetik başlangıç kursu)" (Leningrad, 1976) adlı yapıtlarından yararlanılmaktadır.

Bakû Üniversitesi doçentlerinden Aslan Eyvazov, Türkiye Türkçesinde yazılmış "Çağdaş Türkiye Türkçesinin fonetiği" (Bakû, 1977) adlı bir ders kitabı yayımlamıştır.

Türkiye Türkçesi ağızları araştırmalarının Rusya'da uzun geçmişi vardır: Türkiye Türkçesi Anadolu ağızları araştırmasının ilk denemesini Peterburg Üniversitesi mezunlarından V.A. Maksimov yapmıştı; onun yapıtının adı: "Opit issledovaniya türkskih dialektov v Hudavendgyare i Karamanii (Hüdavendgâr ve Karaman'daki Türk lehçelerini araştırma denemesi) (Petersburg, 1867).

Son yıllarda Sovyet türkologları, yine Türkiye Türkçesi ağızlarına önem vermeğe başladılar. Tiflis Üniversitesi profesörlerinden S.S. Djikiya'nın öğrencileri, Kafkasya Türkiye Türkçesi lehçelerini incelemişlerdi; Leningrad Üniversitesi doçentlerinden V.G. Guzev, Bulgaristan Türk ağızlarından biri üzerine bir makale yayımlamıştır. Aynı Üniversitenin öğretim üyelerinden A.P. Vekilov birkaç yıldır Türkiye Türkçesi diyalektolojisi oku+mak+adır; A.P. Vekilov, çok yararlı bir ders kitabı olan "Turetskaya dialektologiya I (Türkiye Türkçesi diyalektolojisi, I) adlı bir kitabın (Leningrad, 1973) yazarıdır; bu kitapta Türkiye Türkçesi diyalektolojisi üzerine yetkin bir kaynakça verilmiştir. Ayrıca yazar, giriş bölümünde Anadolu ağızları araştırmalarının tarihçesi üzerine geniş bilgi vermektedir.

SSCB'ndeki Türkiye Türkçesi leksikografyası¹ çalışmaları Rusya'da sözlükler düzenlemede yıllarca edinilen deneylere dayanır.² D.A. Magazanik tarafından düzenlenen "Turetsko-russkiy slovar' (Türkçe-Rusça Sözlük)". (Moskova 1931) SSCB'nde Türkiye Türkçesi leksiğinin derinliğine araştırılmasında ilk adımı atmıştır.

D.A. Magnazanik'in ve M.S. Mihaylov'un ilk büyük (40000 sözcük) "Türkçe-Rusça Sözlüğü" iki kez yayımlandı: Moskova, 1943; 1946.

E.M.-E. Mustafayev ve V.G. Şerbinin, Türkiye Türkçesi leksikografisinin bu yönünü geliştirerek, 1972 yılında "Rusça-Türkçe Sözlük" (47.700 sözcük)ü düzenlemiş ve yayımlamışlardır. (Moskova, 1972).

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz: R. A. Aganin, Turetskaya leksikografiya v SSSR (SSCB'nde Türkiye Türkçesi leksikografyası "Sovetskaya türkologiya", 1978, N 3, s. 80-94.

² Bkz: A.N. Kononov, Oçerk istorii izuçeniya turetskogo yazıka (Türkiye Türkçesi araştırmalarının tarihçesi) Leningrad, 1978, s. 110-113.

Leksikografi alanında çalışan Sovyet uzmanlarının bir başarısı olarak "Türkçe-Rusça Sözlük" (48.000 sözcük) Moskova 1977) ün yayımlanmış olduğunu özellikle anmak gerekir. R.A. Aganin'in (Moskova, 1968) ve V.G. Şerbinin ile E.M-E. Mustafayev'in (Moskova, 1975) "Karmanny turetsko-russkiy slovar' (Türkçe-Rusça cep sözlüğü)" pratik bir amaç gütmektedir.

Türkiye Türkçesi leksiğinin özel alanları da Sovyet Türkologlarının ilgisini çekmiştir; şu özel sözlükler yayımlandı mensucat, savaş, dış ticaret, siyasa, diplomasi ve ticaret terimleri, coğrafya adları sözlükleri.

Eski Arap ve Fars leksiğinin yerini almış olan yeni Türk leksiği, dört özel sözlükte toplanmıştır. Bunların yazarları: D.A. Magazanik, M.M. Kasumov, A.A. Fedosov, G.İ. Antelava'dır.

Sovyet Türkologları, Türkiye Türkçesi leksikolojisini araştırma alanında biraz daha az başarı kazanmışlardır. Yine de son yıllarda bu alanda bir canlılık görülmektedir.

Birtakım tezler, leksik, özellikle "yeni leksik" araştırmasını konu almışlardır.¹

Türkiye Türkçesi biliminin en güncel görevlerinden biri, Türkiye Türkçesi Yazı dilinin meydana gelmesinin, fonetik ve gramer yapısının oluşumunun tarihini araştırmadır.² Bu sorunu ayrıntılarıyla incelemekten Türkiye Türkçesinin tarihsel grameri meydana getirilemez.

Rus türkologları, Türkiye Türkçesi tarihinin araştırılmasına birtakım katkılarda bulunmuşlardır. Bu alanda son zamanlarda yapılan çalışmalardan ikisini belirtmek isterim: E.A. Grunina'nın doktora tezi "Indikativ v turetskom yazıke (v sravnitelno-istoričeskom osvesçenii) (Türkiye Türkçesinde haber kipi (tarihsel karşılaştırma ışığı altında)" ve V.G. Guzev'in yeni yapıtı "Staroosmanskiy yazık (Eski Osmanlıca)" (Moskova, 1979).

Türkiye Türkçesinin tarihsel gramerinin meydana getirilmesi için kullanılacak temel gereçler, Osmanlı edebiyatının yapıtlarıdır. Bu yapıtlardan yararlanmak için bunların eleştirili yayımlarını yapmak gerekir. Türkiye Türkçesi filolojisinin bu alanında bütün ülkelerde şimdiye değin çok az şey yapılmıştır.

¹ Tezler listesi için bkz: A. N. Kononov, a.g. yapıt, s. 114-115.

² A. N. Kononov, Osnovniye etapy formirovaniya turetskogo pis'menno-literaturnogo yazıka (Türkiye Türkçesi Yazı dilinin oluşumunun ana evreleri). "Voprosı yazıkoznaniya", Moskova, 1977, N. 4, s. 21-36

Sovyetler Birliğinde Osmanlıcanın iki önemli yapıtı yayımlanmıştır: 14. yüzyılın kadın şairlerinden Mihri Hatun'un "Divanı" (E.İ. Maştakova) ve Veysi'nin "Hâb-nâme" si (F.A. Salimzyanova).

Türkiye Türkçesinin tarihsel gramerinin meydana getirilmesinde, gramer verilerinden yararlanılması gereken Osmanlı edebiyatı metinlerinin yayımlanmasına da, Sovyetler Birliği'nde önem verilmektedir: S.S. Djikiya, iki metni –"Defter-i mufassal-i vilayet-i Gürcistan" ve "Svedeniya İbrahima Peçevi o Gruzii i Kavkaze (İbrahim Peçevi'nin verdiği Gürcistan ve Kafkasya'yla ilgili bilgiler)" kendi notlarıyla yayımlamıştır. A.S. Tveritinova ve Yu. A. Petrosyan, Hüseyin'in "Bedayi 'u'l-vekâyi"'sini yayımladılar.

Türkiye Türkçesi ve Azeri leksiğinin tarihi bakımından Ts.A. Abduladze'nin incelemeleriyle yayımlanmış olan Sulhan-Saba Orbeliani'nin (17-18. yüzyıllar) "Leksikoni kartuli-Gürcüce Sözlük"ü, bir ölçüde ilgi çekicidir.

İşte Sovyetler Birliği'nde Türkiye Türkçesi biliminin ulaştığı başarı ve karşılaştığı sorunlar ana çizgileriyle böyledir.